

UCHWAŁA Z DNIA 25 LUTEGO 2005 R.

I KZP 35/04

Pokrzywdzony nie jest osobą uprawnioną do zaskarżenia postanowienia sądu wydanego – w trybie art. 354 k.p.k. – na wniosek prokuratora, skierowany do sądu na podstawie art. 324 § 1 k.p.k., o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego.

Przewodniczący: sędzia SN P. Hofmański.

Sędziowie SN: L. Misiurkiewicz (sprawozdawca), A. Siuchniński.

Prokurator Prokuratury Krajowej: K. Parchimowicz.

Sąd Najwyższy w sprawie Marka D., po rozpoznaniu przekazanego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k., przez Sąd Apelacyjny w G., postanowieniem z dnia 23 listopada 2004 r., zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

„Czy pokrzywdzony jest osobą uprawnioną do zaskarżenia wydanego na skutek wniosku prokuratora postanowienia o umorzeniu postępowania i orzeczenia środka zabezpieczającego, czy też pokrzywdzony nie zachowuje uprawnień strony w postępowaniu prowadzonym w trybie art. 354 k.p.k.?”

u c h w a l i ł udzielić odpowiedzi jak wyżej.

U Z A S A D N I E N I E

Sąd Okręgowy w W. po rozpoznaniu wniosku prokuratora, skierowanego do sądu w oparciu o art. 324 § 1 k.p.k., postanowieniem z dnia 13 września 2004 r., wydanym w trybie art. 354 k.p.k., umorzył postępowanie wobec Marka D. podejrzanego o czyny z art. 148 § 1 k.k. (art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 31 § 1 k.k.) i zastosował w stosunku do wyżej wymienionego środek zabezpieczający w postaci umieszczenia go w Wojewódzkim Szpitalu dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w S. (art. 94 § 1 k.k.), nadto utrzymał w mocy środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania do czasu rozpoczęcia wykonywania środka zabezpieczającego (art. 264 § 3 k.p.k.) oraz orzekł o dowodach rzeczowych (art. 230 § 2 k.p.k. i art. 340 § 2 k.p.k.).

Powyższe postanowienie Sądu zaskarżył pełnomocnik pokrzywdzonego, wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny w G., postanowieniem z dnia 19 października 2004 r., zażalenie pozostawił bez rozpoznania, prezentując pogląd, że pokrzywdzony nie jest osobą uprawnioną do zaskarżenia postanowienia wydanego na skutek wniosku prokuratora o umorzenie postępowania i orzeczenie środka zabezpieczającego, wobec tego, że w postępowaniu prowadzonym w oparciu o przepis art. 354 k.p.k. pokrzywdzony nie zachowuje uprawnienia strony.

Powyższe postanowienie Sądu Apelacyjnego w G. zaskarżyli – zarówno prokurator Prokuratury Apelacyjnej w G., jak i pełnomocnik pokrzywdzonego.

Prokurator zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu obrazę przepisów art. 299 § 1 k.p.k., art. 324 § 3 k.p.k. oraz art. 459 § 2 k.p.k. przez błędne przy-

jęcie, że pokrzywdzonemu nie przysługuje zażalenie na postanowienie Sądu Okręgowego.

Zdaniem prokuratora decyzja sądu wydana w oparciu o przepis art. 324 § 1 k.p.k. – w trybie art. 354 k.p.k. – jest niewątpliwie decyzją sądową w ramach postępowania przygotowawczego i pokrzywdzony zachowuje w postępowaniu, przewidzianym w art. 354 k.p.k., uprawnienia strony, a tym samym przysługuje mu środek odwoławczy od postanowienia sądu zamykającego drogę do wydania wyroku (art. 459 § 2 i 3 k.p.k.).

Również pełnomocnik pokrzywdzonego, zarzucając zaskarżonemu postanowieniu Sądu Apelacyjnego w G. naruszenie art. 354 k.p.k., prezentuje pogląd, że regulacja przewidziana w powołanym wyżej przepisie nie pozbawia pokrzywdzonego statusu strony w postępowaniu, wyrażając jednocześnie stanowisko, iż orzeczenie sądu wydane na wniosek prokuratora w oparciu o przepis art. 324 § 1 k.p.k. w trybie art. 354 k.p.k. jest czynnością sądu w postępowaniu przygotowawczym, a więc pokrzywdzony jest w postępowaniu tym stroną, stosownie do treści art. 299 § 1 k.p.k.

Rozpoznając wymienione wyżej zażalenia, Sąd Apelacyjny w G., postanowieniem z dnia 23 listopada 2004 r., na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy, a sprowadzające się do rozstrzygnięcia – „czy pokrzywdzony jest osobą uprawnioną do zaskarżenia wydanego na skutek wniosku prokuratora postanowienia o umorzeniu postępowania i orzeczenia środka zabezpieczającego, czy też pokrzywdzony nie zachowuje uprawnień strony w postępowaniu prowadzonym w trybie art. 354 k.p.k.”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Analizę powyższej kwestii poprzedzić należy wstępną uwagą, że zagadnienie prawne skierowane do rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy nie zostało przez Sąd Apelacyjny w G. sformułowane prawidłowo.

Zawiera wszak pytanie czy pokrzywdzony jest osobą uprawnioną do zaskarżenia wydanego, na skutek wniosku prokuratora, postanowienia o umorzenie postępowania i orzeczenie środka zabezpieczającego przy czym z dalszej części pytania wynika, że sąd ten ewentualne uprawnienia pokrzywdzonego wiąże z ustaleniem, czy zachowuje on uprawnienia strony w postępowaniu prowadzonym w trybie art. 354 k.p.k. Nie ulega wątpliwości, bo wynika to z treści art. 459 § 1 i 2 k.p.k., że na postanowienie sądu zamykające drogę do wydania wyroku oraz na postanowienie co do środka zabezpieczającego przysługuje zażalenie, przy czym stosownie do uregulowania w § 3 tego przepisu zażalenie przysługuje nie tylko stronom, a także osobie, która nie jest stroną, ale której postanowienie bezpośrednio dotyczy.

W tych warunkach problem nie sprowadza się tylko do rozstrzygnięcia czy pokrzywdzony w postępowaniu prowadzonym w trybie art. 354 k.p.k. zachowuje uprawnienia strony, ale również czy jest osobą, której postanowienie, wydane w tym trybie, bezpośrednio dotyczy.

Na gruncie art. 459 § 3 k.p.k. niewątpliwie należy przyjąć, że osobą, której postanowienie „bezpośrednio dotyczy” jest wyłącznie taka osoba nie będąca stroną, do której wprost odnosi się określona decyzja procesowa (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 2000 r., IV KZ 63/00, OSNKW 2000, z. 7–8, poz. 70; glosa aprobująca: R. Kmiecik OSP 2001 nr 1, poz. 11).

Pokrzywdzony w postępowaniu przewidzianym w trybie art. 354 k.p.k. nie jest osobą, której postanowienie w nim wydane bezpośrednio dotyczy, bo decyzja sądu nie do niego wprost się odnosi i nie jego prawo zostało nią bezpośrednio naruszone (T. Grzegorzczak: Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Kraków, 2003 str. 1204–1205).

Przepis art. 354 k.p.k. nie daje odpowiedzi na kolejne pytanie czy w postępowaniu przed sądem rozpoznającym wniosek prokuratora o umo-

rzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego, w warunkach przewidzianych w art. 324 § 1 k.p.k., pokrzywdzony zachowuje prawa strony i w związku z tym ma prawo do zaskarżenia orzeczenia wydanego przez sąd.

Rozstrzygnięcie powyższej kwestii zależy od ustalenia jaki charakter ma postępowanie prowadzone przez sąd na podstawie art. 354 k.p.k. – czy jest to działanie sądu w postępowaniu przygotowawczym, sprowadzające się do przeprowadzenia określonych w ustawie czynności, czy też rozpoznanie przez Sąd wniosku prokuratora o umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności sprawcy i zastosowanie środków zabezpieczających (art. 354 § 2 pkt 2 *in princ* w zw. z art. 324 k.p.k.) przekracza ramy określone dla czynności postępowania przygotowawczego, a więc nie są to już czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym. Skierowanie wniosku prokuratora do sądu na podstawie art. 324 § 1 k.p.k. w celu rozpoznania go w trybie art. 354 k.p.k. powoduje wszczęcie postępowania sądowego. W następstwie takiego wniosku dochodzi do przeniesienia postępowania karnego z fazy postępowania przygotowawczego do postępowania jurysdykcyjnego; kończy się postępowanie przygotowawcze i następuje sądowe stadium postępowania karnego, niezależnie od tego, że jego przedmiot ogranicza się jedynie do rozstrzygnięcia kwestii umorzenia postępowania i orzeczenia środka zabezpieczającego (uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego I KZP 13/02, OSNKW 2002, z. 11–12, poz. 88, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2001 r., IV KKN 652/00, Lex nr 51426, Komentarz do Kodeksu postępowania karnego pod red. Z. Gostyńskiego, t. II, s. 626–628, Warszawa 2004).

Jakkolwiek stanowisko to nie to nie jest do końca podzielane w doktrynie i prezentowany jest pogląd, że regulacja wprowadzona przepisami Kodeksu postępowania karnego sprzyja w omawianym przedmiocie określonym wątpliwościom (K. Zgryzek: Pozycja procesowa podejrzanego w

postępowaniu w sprawie zastosowania środków zabezpieczających (w:) U progu nowych kodyfikacji karnych. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. L. Tyszkiewiczowi, Katowice 1999, s. 342), to istnieją istotne argumenty przemawiające za tym, że wraz ze złożeniem wniosku przez prokuratora o umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego i zastosowanie środka zabezpieczającego postępowanie przechodzi z postępowania przygotowawczego do kolejnego stadium postępowania karnego, jakim jest postępowanie jurysdykcyjne. Wydane więc postanowienie w trybie określonym w art. 354 k.p.k. jest orzeczeniem sądowym, kończącym postępowanie sądowe.

Za takim stanowiskiem przemawiają istotne argumenty:

- rozpoznanie wniosku prokuratora, przekazanego sądowi na podstawie art. 324 § 1 k.p.k. następuje z reguły na rozprawie (art. 354 pkt 2 k.p.k. „wniosek kieruje się na rozprawę...”), która przecież nie jest przewidziana w stadium postępowania przygotowawczego,
- do rozpoznania wniosku ma nadto zastosowanie procedura przewidziana w rozdziale 41, stosuje się więc odpowiednio przepisy dotyczące przygotowania do rozprawy głównej,
- sąd rozpoznający na rozprawie wniosek prokuratora, przewidziany w art. 324 § 1 k.p.k., orzeka w składzie określonym w art. 28 § 1 k.p.k., a nie w przewidzianym dla czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym (art. 329 § 1 k.p.k., por. uchwałę Sądu Najwyższego I KZP 21/99, OSNKW 1999, z. 9-10, poz. 49),
- gdyby postępowanie w trybie art. 354 k.p.k. nie miało charakteru postępowania sądowego, to pkt 1 tego przepisu nie miałby żadnego sensu. Nie ulega przecież wątpliwości, że przepisy o oskarżycielu posiłkowym i powodzie cywilnym stosuje się – co do zasady – w tym właśnie postępowaniu, a nie w postępowaniu przygotowawczym.

Jeśli więc ustawodawca wyraźnie zaznaczył, że w postępowaniu przewidzianym w art. 354 k.p.k. nie stosuje się przepisów o oskarżycielu posiłkowym i powództwie cywilnym, to wyłącznie dlatego, że chciał te przepisy – jako właściwe w postępowaniu sądowym – z trybu określonego w art. 354 k.p.k. wyłączyć, zaznaczając wcześniej, iż „... stosuje się odpowiednio przepisy niniejszego rozdziału z następującymi zmianami:”. Ten rozdział, na który powołuje się wspomniany wyżej art. 354 k.p.k., i w którym został zamieszczony, to rozdział 41 – „Przygotowanie do rozprawy głównej”. Gdyby postępowanie w trybie art. 354 k.p.k. odnieść do czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym, to zmiana wymieniona w pkt 1, stosownie do której nie stosuje się przepisów o oskarżycielu posiłkowym, a powództwo cywilne jest niedopuszczalne, byłaby zbędna. Zarówno przepisy o oskarżycielu posiłkowym, jak powództwie cywilnym w postępowaniu przygotowawczym nie mają zastosowania, więc żadna zmiana w tym przedmiocie nie miałaby racji bytu.

Nie jest trafny pogląd, że za ewentualnym przyjęciem, iż z chwilą wniesienia przez prokuratora wniosku o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego mamy w dalszym ciągu do czynienia z postępowaniem przygotowawczym i nie zmienia tego ta okoliczność, że prokurator występuje ze wspomnianym wnioskiem po uprzednim zamknięciu śledztwa albo dochodzenia, skoro nie sporządzono aktu oskarżenia bądź jego surogatu, jak uczyniono to w stosunku do wniosku prokuratora o warunkowe umorzenie postępowania, gdzie – jak wynika z art. 336 k.p.k. – do takiego wniosku stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące aktu oskarżenia zawarte w rozdziale 40. Podkreślić przy tym należy, że posłużenie się przez ustawodawcę w art. 354 pkt 2 k.p.k. określeniem „podejrzany” nie przesądza bynajmniej o tym, że mamy do czynienia ciągle ze stadium postępowania przygotowawczego.

Trudno przecież, wobec osoby, co do której już w postępowaniu przygotowawczym stwierdzono, że działała w warunkach art. 31 § 1 k.k., a więc „nie popełniła przestępstwa”, kierować do sądu akt oskarżenia, i w konsekwencji określać ją jako „oskarżonego” – w rozumieniu art. 71 § 2 k.p.k.

Skierowanie przez prokuratora wniosku o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego wobec osoby określonej w art. 324 § 1 k.p.k. oznacza, że nie stosuje się do niej kar lub środków karnych, a poprzestaje jedynie na możliwości zastosowania środka zabezpieczającego.

Tak więc posłużenie się przez ustawodawcę w art. 354 pkt 2 k.p.k. mianem podejrzanego wobec osoby objętej wnioskiem przewidzianym w art. 324 § 1 k.p.k. nie przesądza o tym, że skierowany wniosek w trybie art. 354 k.p.k. nie powoduje wszczęcia postępowania sądowego.

Przepisy odnoszące się wprost do podmiotu, który został oskarżony o popełnienie przestępstwa, a więc przeciwko któremu wniesiono akt oskarżenia bądź prokurator wystąpił z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania, do podejrzanego nie mają zastosowania.

Fakt ten został niewątpliwie przez ustawodawcę dostrzeżony i dlatego art. 380 k.p.k. przewiduje odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących oskarżonego do osoby, wobec której – zgodnie z wnioskiem prokuratora – mają być zastosowane środki zabezpieczające.

Nie sposób w tym miejscu nie zauważyć, że w przepisach tego samego działu Kodeksu postępowania karnego (rozdział VIII – postępowanie przed sądem pierwszej instancji) jedna i ta sama osoba określana jest raz jako „podejrzaný” (art. 354 k.p.k.), a innym razem jako osoba, „której prokurator zarzuca popełnienie czynu zabronionego w stanie niepoczytalności i wnosi o umorzenie postępowania oraz zastosowanie wobec niej środków zabezpieczających”.

Sąd Najwyższy nie podziela też stanowiska prokuratora Prokuratury Krajowej, że o charakterze postępowania przewidzianego w art. 354 k.p.k. decyduje m. in. § 2 art. 324 k.p.k., który stanowi, iż jeżeli sąd nie znajduje podstaw do uwzględnienia wniosku, o którym mowa w § 1, przekazuje sprawę prokuratorowi do dalszego prowadzenia. Taka sytuacja – zdaniem Prokuratora – prowadzi do kontynuacji postępowania przygotowawczego, co przesądza z kolei o tym, że postępowanie toczące się dla rozpoznania wniosku prokuratora złożonego na podstawie art. 324 k.p.k. jest wprowadzie incydentalnym postępowaniem sądowym, ale w ramach postępowania przygotowawczego, które może prowadzić do jego kontynuacji w razie uznania, iż brak jest podstaw do podzielenia zawartego we wniosku prokuratora stanowiska.

Na obronę stanowiska przeciwnego można podnieść, że wstępna kontrola aktu oskarżenia przewidziana w rozdziale 40, stosownie do treści art. 337 § 1 k.p.k., może prowadzić do zwrotu aktu oskarżenia oskarżycielowi, co przecież nie stanowi o tym, że w tej fazie postępowania nie mamy do czynienia z postępowaniem sądowym.

Omówione wyżej kwestie związane z charakterem postępowania przewidzianego w art. 354 k.p.k. w zw. z art. 324 § 1 k.p.k. prowadzą – w ocenie Sądu Najwyższego – do uzasadnionego w pełni wniosku, że postępowanie to przekracza ramy postępowania przygotowawczego i jest już stadium postępowania sądowego.

W tych warunkach pokrzywdzony w tym postępowaniu nie zachowuje uprawnień strony. Stosownie do treści art. 299 § 1 k.p.k., jest on stroną na etapie postępowania przygotowawczego. W postępowaniu sądowym w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego pokrzywdzony może działać jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego (art. 53–54 k.p.k.). Może też, stosownie do uregulowań przewidzianych w rozdziale 7, aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej wytoczyć

przeciw oskarżonemu powództwo cywilne (art. 62 k.p.k.) i działać jako strona w charakterze powoda cywilnego. Tych uprawnień ustawodawca pozbawił pokrzywdzonego w postępowaniu określonym w art. 354 k.p.k.

Skoro więc pokrzywdzony w postępowaniu w trybie art. 354 k.p.k. nie jest stroną w rozumieniu art. 299 § 1 k.p.k., ani też osobą przewidzianą w art. 459 § 3 k.p.k., nie mają też do niego zastosowania przepisy o oskarżycielu posiłkowym i powodzie cywilnym, nie jest on zatem uprawniony do zaskarżenia postanowienia sądu wydanego w wymienionym wyżej trybie.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy uchwalił udzielić odpowiedzi, jak na wstępie.